

İÇİNDEKİLER

- Etik ve Siyaset İlişkisi Üzerine: Levinas ve Derrida-Sabri Büyükdüvenci5
- Hegel'de Hukuk Felsefesinden Tarih Felsefesine Geçiş- Güçlü Ateşoğlu14
- Anayasa mı Kültürü Belirler Kültür mü Anayasayı: Hegel'in Yanıtı-İhamdi Bravo28
- Hegel'de Meşruiyet-İşıl Bayar32
- Thrasümahos'un Sorunu: Hukukun Temel Çatışkısı-Uluğ Nutku37
- Hukuk Felsefesinde Anarşist Bir Figür: E.B. Pasukanis-Murat Cem Demir / Yusuf Ziya Özcan41
- Evren ve İnsan Anlayışlarının Hukuka Yansıması Olarak İki Pozitivizm: Austin ve Hart-Ahmet Ulvi Türkbağ49
- Alexy'nin Hukuksal Pozitivizm Eleştirisi, Hukukla Ahlak Arasındaki İlişki-Altan Heper65
- Felsefede Hukuk Dilinin ve Sivil Toplum Kavramının İnanılmaz Serüvenleri-Hasan Ünal Nalbantoğlu75
- Hukuksal ve Teolojik Metinleri Anlama Sorunu: Felsefi Hermenötik Bağlamında Bir Analiz-Muharrem Kılıç90
- Hermeneutik ve Hukuk-Jale Karakaş102
- Hukuk ve Özgürlük-Vehbi Hacıkadiroğlu107
- Öldürme Hakkı ve Egemenlik-Sinan Özbek110
- Rousseau'nun Toplum Felsefesinde Doğal İnsan ve Uygar İnsanın Moral Değerleri-Mustafa Koçak114
- Bir Uygarlık Serüveni ve Anayasal Meşruiyet Tez Denemesi-Osman Can121
- Felsefe Açısından Toplum ve Kamu İlişkileri-Betül Çotuksöken131
- Düşün Özgürlüğü-Sami Selçuk135
- Batı'da ve Türkiye'de Kamusal Alan-Vahap Coşkun147

Etik ve Siyaset İlişkisi Üzerine: Levinas ve Derrida

Sabri Büyükdüvenci^(*)

İnsanlığın bugün içinde bulunduğu sorunlar ve kriz karşısında felsefenin alması gereken tutumu, farklı bir bakış ve yaklaşımla ortaya koyan Jacques Derrida ve Öteki'yle ilişkinin filozofu olarak tanınan Emmanuel Lévinas etik ve siyaset ilişkisi konusunda da bu farklılıklarını korumaktadırlar. Aralarındaki tek ortak nokta ise Batı kültür ve felsefesinin ve egemen bakış tarzının bugünkü sorunların temelini oluşturduğudur. Bildirimde bu farklılıkları serimlemeye, etik ve siyasetin Derridacı ve Lévinasçı görünümelerini resmetmeye çalışacağım. Kullandığı terim ve kavramların çevrilemezliği ya da çevrilme zorluklarıyla Derrida anlaşılması ve yakalanması güçlükler doğuran bir filozoftur. O'na göre, kullandığımız dil hiçbir zaman masum ve yansız değildir; bir mantığın, dünyaya belli bir biçimde bakışın dilidir. Lévinas'a göre de Avrupa uygarlığının idealist eğilimleri, bugünkü dehşetin, acıların sözcüğüdür. Hitlerizmin düşünsel zeminini hazırlamıştır.

Bu çözümleme denemesi, etik ve siyaset konusunda somut öneriler getirmekten çok, uygulamalarımıza dayanak oluşturan terim ve kavramlar üzerinde yeni düşüncülerin yolunu açacağı, böy-

lece yeni uygulama yollarının ortaya çıkabileceği inancını temele almaktadır.

Derrida şöyle der; "...eğer ahlak, politika, sorumluluk diye bir şey varsa, bu mantıksal çıkmazın deneyimi, yani, 'olanaksızın deneyimi' olmadan asla başlayamaz; çünkü bir bilgi önceden sesini yükselttiğinde, geçit verildiğinde karar zaten alınmıştır bile, bir başka deyişle, alınacak karar artık yoktur."⁽¹⁾

Jacques Derrida politikayı kararverilemezliğin deneyine bağlar. Bu kararverilemezliği biraz açmaya çalışacağım. Siyasal olanın yapısındaki mantıksal çıkmaz (aporia), din ve siyaset ilişkisini de görünür kılmaktadır. Her oluşumda, kurumlaşmada nihai (sonul) bir otoriteye zorunlu bir gönderme yapıldığı için, siyasal olan özünde daima dinsel/siyasaldır. Bu durumu tanımamak, siyaseti olanaklı kılanı ve bunun mantıksal çıkmazlara dayalı doğasından çıkan sonuçları da yadsınmak olur; çünkü şayet kararverilemezlik siyasal yapıyı biçimlendiriyorsa, bu, her gerçek siyasal örnekte görülebilir. Derrida'ya göre, siyaset, siyasal olan, toplumsal ilişkiler kurumunu gerektirir; toplumu var kılan kurumlaşma olayını içerir.

Siyasal olanın mantıksal çıkmazı (aporiası)⁽²⁾, bu durumda, bir devleti ya da söz gelimi hukuku kuran ya da oluş-

(*) Prof. Dr., Ankara Üniversitesi DTCF Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

(**) aporia; terim, düz anlamıyla 'geçit vermeyen', 'geçersiz' demektir; hangi yolun izleneceğini bilmeme... ya da hiçbir yolun bulunmadığı noktaya gelmek...

(1) Jacques Derrida. *The Other Heading*, (çev.Pascale-Anne Brault ve Michael B.Naas), Indiana University Press, 1992, s.41.

turan bir olayın yapısal kararverilemezliğini gerekli kılar.

Kuruluş ya da kurumlaşma edimi, oluşumdaki mantıksal çıkmaz niteliğinden kaçınmaz. Durum bu olunca, Derrida'nın yaklaşımı çeşitli toplumsal ilişki ve yapıları bunların kuruluş olayına geri götürmeyi içeriyor; böylece bunların sözü edilen yapısında kendini gösteren sonuç ve olanaklar, bunların kurumlaşmalarının mantıksal çıkmazla örümlü doğasını ortaya koyabilir. Böylece toplumsal ilişkilerin ve kurumların görece olumsuzluğu açığa çıkar ve siyasal olan'ın çizgileri izlenebilir...Çünkü siyasal boyut, kurumlaşma yoluyla açılır.

Siyasal olanın mantıksal çıkmazı ortaya konulduktan sonra, yapısöküm (deconstruction) siyasetin kendi temeline ya da temelsizliğine geri dönmesine 'gerçekliğinin' görülebilmesine ve değerlendirilebilmesine olanak sağlayacaktır.

Siyasal Olan / Dinsel Olan

Mantıksal çıkmaz (aporia) Tanrı'ya ya da nihai (sonul) bir örneğe başvurmak zorunda kaldığı sürece, dinsel/siyasal boyut kendini kurumlaşma yoluyla siyasal olanın içinde açar. Yapısal kararverilemezlik böyle bir örneğe başvurur. Örneğin, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde, bunun ilân ediminde, daha başta hayal ürünü bir icat ortaya çıkıyor; Tanrı'ya gönderme yapılıyor; kendi icadının anlatısını icat ederek kendi kendini icat eden bir bildirge... Anlattığı şey, anlattığı olayı üreten kendisinden önce ve kendisi dışında yer almadığına göre bir kurmacadır, kendi

kendisi bir efsanedir...⁽²⁾ Bildirge şöyledir; "...İnsansal olaylarda bir halkın, onları birbirine bağlayan siyasal bağları yok etmesi ve dünyasal güçler arasında Doğa'nın ve Tanrı'sının onlara verdiği ayrı ve eşit görevleri üstlenmesi zorunlu olduğunda, insanlığın görüşlerine duyulan saygı, onları ayrılığa iten nedenleri ilân etmelerini gerekli kılar..."⁽³⁾

Derrida, bildirgeyi imzalayanların burada hem 'Doğa yasaları'na hem de Tanrı'ya başvurduklarını belirtiyor böylece kurumlaşma, kuruluş kendi kendini meşru kılarak kendini saptıyor, belirliyor.

...Bu Bildirge'nin bir anlamı ve bir sonucu olması için, en son bir örnek olmalıdır, isim Tanrı'dır, en iyisi ve nihai imza... ve bu (en iyi) isim ayrıca özel bir isim olmalıdır. Tanrı en iyi özel isimdir... Kimse 'Tanrı' yerine başka en iyisini koyamaz...

Kurulmakta olanın heterojen yapısı ve nihai örnek Tanrı'ya yapılan bu gönderme, gerçekleşmekte olan ele geçirme sürecini güvenceye almak ve dayanak oluşturmak çabasını simgeliyor. Nihai bir örneğe gönderme yapılması, bir bakıma, ilân ediminin dipsiz ve dayanaksız yapısını da ortaya koyuyor. Bildirge, bir yandan, yetkili organ olarak 'halk'a gönderme yapıyor, öte yandan Tanrı gibi nihai bir 'kaynağa' gönderme yapmak zorunda kalıyor. Bunu da şöyle ifade ediyor; "ABD'nin temsilcileri olarak bizler, toplanan genel kongrede, amaçlarımızın doğruluğu adına, evrenin Yüce Yargıcına başvurarak, bu kolonilerin güzel insanların yetkisiyle ve onlar adına açıkça ilân ve

beyan ederiz ki, bu birleşmiş koloniler özgür ve bağımsız devletlerdir. Ve buna hakları olmalıdır..."

Derrida burada ilânın edimsel ve kurucu boyutunun birbirine bağlanmasına Tanrı'nın nasıl izin verdiğini gösteriyor. 'Ve' bağlacı iki söylem kipini birbirine bağlıyor; 'olmak' ve 'olmalı', değişmez ve talimat, buyruk olan, olgu ve hak. Olanı olması gerekene bağlayan Yüce Yargıç; olgu ve yasayı söyleyen en son örnek...

Bağımsızlık, 'ilân' edimiyle kurulmuş olsa da, nihai örnek ve yetke olarak Tanrı'ya yapılan gönderme, şimdi olanla olması gerekeni, bir olgu ve bir hakkı birbirine bağlamaya olanak tanıyor... Tanrı böylece yalnızca nihai bir örneği adlandırmıyor, ayrıca kuruluş ediminin mantıksal çıkmazını (aporia'sını) da oluşturuyor. Böylece, nihai bir örneğe başvurmanın dinsel ve siyasal olanı nasıl biçimlendirdiği de görülüyor...

Tanrı ya da ne denirse densin, imzayla varoluş kazandırılmış olanın güvencesi ve yetkisinin en son olanaklı kaynağı ve desteği oluyor...Bu nihai örneğin zorunluluğunu göstererek Derrida, kurumlaşma olayında yer alan ele geçirici gücün, nihai bir yetkeye gönderme yaparak nasıl geldiğini gösteriyor. Ancak bu göndermeden kaçınmak olanaksızdır. İki ayrı kipi birleştirme yolu olarak, bu durum, ilân ediminin indirgenemez bir boyutunu oluşturuyor.

Kuşkusuz böyle bir gönderme, daha ileride, olayın ikiyüzlü yapısını da ortaya koyacaktır. Çünkü ilân ediminin güvencesi kurucular değil de Tanrımuş gibi görünüyor. Ancak Tanrı adına kim imza atabilir? Ve Tanrı böyle ilânları imzalayıp yetki verir mi? Bir bakıma

burada imzayı atan Tanrı'dır çünkü bu nihai örneğe başvurmak zorunludur. Ancak ve ancak sanki Tanrı onu imzalamış gibi gösterip imzalayarak böyle bir ilân edimine yetki verilebilir. Kimse kendi kendine imza yetkisi veremez; kararını ve edimini imzalamak için nihai ve aşkın bir şeye gönderme yapmak zorunludur.

(İşte) bu aşkın gönderme, siyasal olanı daima dinsel/siyasal kılarak, onun mantıksal çıkmazını oluşturmaktadır. Derrida'dan yola çıkarak şu söylenebilir; dinin kendisi (en azından vahye dayalı olan) daima siyasaldır. Ayrıca, siyaset ve siyasal olan dinsel olanla ilişkilidir. Bu açıdan, kurulmuş olan da daima kendi içinde dinsel bir boyut taşır...

Nihai bir yetkeye göndermede bulunmak, meşruiyetin görünüşte doğması için bile gereklidir. Ancak bu göndermenin kendisi hiçbir zaman meşru olamaz ya da kurumlaşma olayını yetkili kılamaz. Bu kurumlaşma olayının kırılabilirliği yalnızca siyasallaştırmaya değil aynı zamanda siyasal olanın temelinde yatan meşruiyet krizine de yol açar...Yapısöküm böylece siyasal olanın mantıksal çıkmaz yapısını göstererek, siyasetin ve siyasallaştırmanın olduğunu göstermektedir.

İlân edimi bir halkı varlığa getiriyor. İlân ediminin gücü, ele geçirme gücü onun ediminde yer alan kararverilemezlikte yatıyor. Halk gerçekten kendini özgürleştirmiş de bu bildirgeyle kurtuluşunu mu dile getiriyor? Yoksa kendini bu Bildirgeye atılan imzayla ve imzanın atılmasıyla mı özgürleştiriyor? Derrida'ya göre, böyle bir edimi güçlü kılan şey, işte bu kararverilemezliktir.

Bu kararverilemezlik, bu edime bir devlet kurma gücü veriyor. Bu edim bu durumda, hem bir olanaksızlık kipine

(2) Jacques Derrida. "Psyche, Ötekinin İcadı", (çev.Melih Başaran), Toplum Bilim, Jacques Derrida Özel Sayısı, sayı:10, Ağustos 1999, s.103-127.

(3) Jacques Derrida. "Declarations of Independence", çev. Tom Keenan ve Tom Pepper, New Political Science, 15, Summer 1986; 7-15.

(çünkü bir şey kendini nasıl varlığa getirebilir?) hem de zorunluluk kipine sahip (böyle bir edim olmadan devlet ya da kurum kurulamaz). Böyle bir edim, kendini varlığa getiren bir varlığın ve imzanın paradoksunu oluşturuyor. Karar verme edimi bir hesap kitap işi değil ama siyasal, etik bir edimdir; sorumlu olduğumuz bir edim. Çünkü önceden başvurulabilecek bir yasayla belirlenmiyor. Kararverilemezliğin dolayımı olmadan hiçbir ahlaksal ya da siyasal sorumluluk olamaz...⁽⁴⁾

Dost ve Düşman

'Siyasal olan', kavram olarak, siyasal olanın ne olması gerektiği üzerinde ideal söylemin neyi belirlemek isteyeceği ile ilgilidir. Ancak hiçbir siyaset kendi kavramına yeterli gelememiştir. Hiçbir siyasal olay, 'herkesin herkesle savaşı', 'insan insanın kurdudur' ya da 'dost ve düşman' gibi anlayışlara başvurularak doğru bir biçimde betimlenemez ya da tanımlanamaz. Bunlar belirli bir siyasal felsefenin temel varsayımlarıdır. Siyaset sonuçta bir uygulamadır (praxis). Kavramın yetersizliği, eksikliği kendini en iyi biçimde siyasal olanın düzeninde ya da uygulamada gösterir. Sonuçta, ideal bir siyaset dense de gerçekte bir siyaset düşüncesi kendini böyle bir 'siyasal olan' kavramı üzerinde düzenleyemez; 'siyasal olan', yöntem-bilimsel, bilgi kuramsal, kuramsal, basitçe söylemsel bir sorundan daha başka bir şeydir. Siyaset varolacaksa, herşeyden önce kim kimdir bilinmek zorundadır; dost kimdir? Düşman kimdir? Bilmek, dost ve düşmanın nasıl tanımlanacağını içerir. 'Siyasal olan', dostu, düşmanı, savaşı, polemos'u, polemik olanı belirtir. Tüm siyasal kavramların, imge ve terimlerin polemik bir anlamı

vardır; somut bir çelişki üzerinde yoğunlaşırlar ve somut bir duruma bağlıdır. Sonuçta ortaya çıkan bir dost-düşman ayrışmasıdır (ki kendini savaşıyla ya da devrimle ortaya koyar). Ve bu durum ortadan kalktığında boş ve hayali, hayaletimsi soyutlamalara dönüşürler...Devlet, Cumhuriyet, toplum, sınıf, egemenlik, anayasal devlet, diktatörlük, yansız devlet, ekonomik planlama derken, bu sözcüklerle kiminle mücadele edildiği, kimin olumsuzlandığı ya da yadsındığı bilinmiyorsa anlaşılmaz kahrılar... Polemik özellik 'siyasal' sözcüğünün kendisiyle kullanımı belirler; bu arada muhalif olan, karşıt olan 'apolitik' olarak belirlenebilmekte (dünyaya yabancı, somut olandan yoksun anlamında) ya da tam tersi kendinin, nesnel anlamında, apolitik olduğunu göstermek için muhalifinin siyasal olduğunu ifşa ya da ihbar edebilmektedir⁽⁵⁾. Bu bir beden siyasetidir ve asla kendi dışındaki düşmanın yabancı bedenini tam olarak tanımlayamaz...Bunu ancak söylem yapabilir. Platon bu paradigmatik sınırın ortadan kaldırılmasını ve dışarıdaki düşmanın içerideki düşman olarak ele alınmasını ileri sürmüştür. Böylesi kavramsal bir sınırın uygulamaya sokulması olanaksızdır. Sonuçta, düşman olanın safığı ulaşılamaz kahrır. Çünkü dost, düşman ve savaş kavramları gerçek anlamlarını fiziksel öldürme olasılığına gönderme yapmalarından alıyor. Savaş çıkışı düşmanlıktan alır çünkü savaş, düşmanın varoluşsal olumsuzlanmasıdır.

Yapısöküm ve Etik

Derrida'ya göre etik-politik sorunlar her kuramsal formülasyonda yer alır. Çünkü tüm kuramlar bir bağlam içinde

inşa olunur ve tüm insansal bağlamlar çıkarılardan oluşur. Bağlam anlamı 'belirler' ancak bağlamın doğasına hiçbir zaman tam olarak karar verilemez⁽⁶⁾. Bu nedenle anlamın kendisi indirgenemez ve bir kararverilemezlik içerir. Bu yönüyle etik ve siyaset her ikisi de birbirine bağlıdır ama biri diğerine indirgenemez. Doğru anlama sürekli anlam ve bağlam arasındaki gerginliğin tehdidi altındadır. Bağlam, anlamın hem zorunlu bir koşulu hem de onun indirgenemez kestirilemezliği. Bir başka deyişle, bağlam düşüncesinin kendisi doğal bir gerginlik taşıyor; hem anlamı üretir hem de onun yinelenmesinin ve dönüşümünün bir koşuludur. İşte bu kararverilemezlik ve belirlenmemiş olmak Derrida'nın iz, ek, différance ya da yineleme derken yakalamaya çalıştığı şeydir.

Derrida'nın bağlamsal kararverilemezlik görüşünde, özel bir bağlamdan bağımsız bir 'koşulsuzluk' çeşidi var. Söz gelimi, Kant'ın kategorik buyruğu, içinde bulunulan bağlam ne olursa olsun kişinin doğru olanı yapmak zorunda olduğunu dile getirir. 'Öldürmeyeceksin' buyruğu kategorik buyruğun nasıl işlediğine iyi bir örnektir. Öldürmemek, kişinin istemesinden bağımsız olarak onaylanması gerekli etik bir zorunluluktur. Derrida'nın yapısöküm kavramı bu türden bir koşulsuzluğu onaylamayı içerir. Koşulsuz onaylama, verili bir bağlamın şu veya bu biçimde belirlenmesini aşan bir sorumluluk, bir yasa, bir buyruktan bağımsız olarak ortaya çıkar. Böyle bir koşulsuzluk Derrida'ya göre bir bağlam açılır açılmaz kendini gösterir. Stratejik, siyasal ya da

etik sorunlar bu bağlam içinde irdelebilir. Koşulsuzluk böylece bir bağlamın sınırlarıyla ilgilidir ve yapısökümü düzenleyen buyruğu 'tanınlar'. Bir başka deyişle, bağlamsallığı aşan koşulsuzluk bir tür '-meli, -malı', 'yapmalısın'dır; etik bir buyruktur ve bu buyruk yapısökümü eleştirel tutum almaya iter. Ve burada Derrida'ca etik kavram gündeme gelir. Onu tavır almaya, koşulsuz olarak dile getirmeye götürür; örneğin, ırk ayrımcılığının yanlışlığını ya da iyi niyetin entelektüel tartışmanın koşulu olması gerektiğini dile getirmeye...Yapısöküm, anlamı belirleme konusunda felsefi varsayımları sorunlaştırdığı ölçüde etik bir işlev görmektedir.

Derrida, Levinas'a Karşı

Felsefe, dünyada her şeyden önce etik bir düşünce kipi olarak yerini alır; filozoflar arasındaki ilişkiyle ve onların ne düşünebileceklerinin sınırlarıyla ilgilidir. Filozofun görevi dikkatini bu sınırlara yöneltmektir. Özgür sorgulama zorunluluğu ve bunun korunması başlı başına etik'tir⁽⁷⁾⁽⁸⁾.

Lévinas ve Derrida arasındaki farklılık, batı geleneğinin 'dışarı' ve 'içeri' ilişkisi sorununda kendini gösterir. Derrida'ya göre, dışarı, içerisi(dır). Bu nedenle, içeriden kurtulma diye bir sorun yoktur; çünkü gidilebilecek başka hiçbir yer, düşünülecek hiçbir dış 'yer' yoktur... Lévinas, ben ve öteki ilişkisinde saf bir dışsallık formunu yakalamaya çalışır. Buna bir tür 'başkalık etiği' denilebilir. Öteki'nin yüzü bağlamında dilde içerilen aşkınlık insanlığımızın ölçüsüdür. Bu bir dışsallık etiğidir. Öteki, ben'in ölçüsüdür, tersi değil.

(6) Peter Sedgwick, *Descartes to Derrida, An Introduction to European Philosophy*, Blackwell, 2001, s.212-218.

(7) Jacques Derrida, *Writing and Difference*, çev. Alan Bass, The University of Chicago Press, 1978, s.79-153.

(8) Christina Howells, *Derrida, Deconstruction from Phenomenology to Ethics*, Polity Press, 1999, s.123.

Birbirimizden zorunlu olarak sorumlu-
yuz. Sorumluluğum aktarılamaz.
Ben'in kimliği, öteki'ne olan sorumlu-
luktan çıkar. Etik olan, toplumsal ala-
nın önkoşuludur. Bizler 'öteki'ni arzu-
layan varlıklarız. Bu bir metafizik ar-
zu'dur. Arzulanan arzulanı tamamlama-
maz ancak derinleştirir. Metafizik ola-
rak arzulanan öteki, eklemek gibi tüketile-
mez. Öteki daima 'sindirilemeyen'
olarak kalır; ona duyulan arzu, bir ilişki-
yle ifade edilir. Bu, bütünlük oluşturan
bir ilişki değildir. Bireyselliğimin
aşkınlığı içerir. Böyle olmakla sonsuz
duyulan bir arzu'dur. Lévinas'a göre
etik, kavramsız ve yasasızdır. Yasalar
ya da ahlaksal kurallar ileri sürmez. Bu
nedenle Lévinas etik bir kuram önermez.
İleri sürdüğü daha çok 'Etiğin Etiği'
dir. İnsan ilişkilerden önce değil,
ilişkilerle var olur, oluşur, insan olur.

Bütünlük ve Sonsuz'da ⁽⁹⁾ Lévinas,
etiği öteki'nin mevcudiyetiyle kendi
kendiliğimin sorgulanması olarak tanımlar.
Yüz yüze karşılaşmada, şiddeti
hem başlatan hem de durduran
Yüz'dür. Özgür, aşkın özne olarak öteki'nin
ötekiliği hem benim düşmanlığı-
mı uyandırır hem de bunu önler. Bu
saygı, birincil etik buyruktur. Etik bir
kuram olmayan bu Etik Derrida için bir
sorun oluşturur. Şayet ötekini, özne
olarak, benim öznelliğimi sorgulayan
olarak deneyimliyorsam, öteki de benimle
aynı deneyime sahiptir. Ötekilik,
aynılık olmadan hiçbir anlam taşımaz.
Varlık, Derrida'ya göre, varolanlardan
ayrı var olmaz; bu nedenle bunlara bir
önceliği olamaz. Derrida, Öteki'in deneyiminin
olanaklı olup olmadığını sorar. Aşkın bir
özne olmadan etiğin ola-

naklılığı/olanaksızlığı temel sorusu
Derrida düşüncesinin temelinde yatar.

Lévinas'a göre, ötekine ilişkin sorumluluk,
özne için ikincil ve olumsal değildir; bu onun
özünü ve özgürlüğünü önceler. Özne, öteki'nden
sorumludur; bu nokta etik ve siyaset ilişkisinin
ortaya çıktığı yerdir. Etik, siyasetin ötesindedir.

Lévinas'a göre dünya siyasetinin bugünkü
durumu, etnik çatışmalar, mülteciler ve sürgünler
etiğin temelini oluşturan konukseverlik anlayışını
bozuyor. O'na göre konukseverlik etik'tir; düşmanlık
bile konukseverliğin olumsuz bir görünüşüdür.
Özne, hem bir konuk hem de bir rehinedir... Burada
sözü edilen şey bir hak...konukluk hakkı bir insan
hakkıdır...Konukluk, bir yabancı'nın bir başkasının
bölgesine varışında ondan düşman muamelesi görmeme
hakkıdır ⁽¹⁰⁾...Konukseverlik bir ziyaret hakkıdır...Bu da
yeryüzünün ortak mülkiyet hakkı nedeniyle tüm insanlara
ait olan kendini topluma sunma hakkıdır. Çünkü
yeryüzü yuvarlak olduğu için insanlar sonsuz olarak
dağılamazlar, birbirlerine tahammül etmek zorundadırlar...
Ama konukluk yasasında bir kendini sınırlama,
kendiyi çelişme var... Konukseverlik kendini eşikte
sınırlar...Göründüğü eşğin geçilmesini bir ölçüde
yasaklar...(...evinizde gibi davranın ama konukluk
kurallarına uymak koşuluyla...) ⁽¹¹⁾.

Lévinas, insan varoluşu betimlemelerine
'ayrılmış varlık' ya da 'kendine yeterli bencillik'
diyerek başlar. Bu bencillik, ben'in bu kabarması
hazda kendini gösterir. O'na göre haz, bereketli
bir dünyada insanın temel bir

koşuludur. Karşılaştığım her şey kendini
hazza sunar ve haz, şeylerin her kul-
lanımına eşlik eder. Bu haz, naiftir, saf-
tır, şen şakraklıdır, varoluş için bir müca-
deleye gerek duymaz... "Kişinin dünyanın
nimetlerine dış geçirmesidir; temel özünü
bir yana atarak dünyayı zenginlik olarak kabul
etmektir" ⁽¹²⁾. Bağlantısız, ayrılmış varlık aç bir
midedir; dünya nimetlerinden haz alırken açlığını
bastırır... Hazzın hiçbir güvencesi yoktur ve
geleceğin belirsizlikleri bu bağlantısız varlığa
dünya nesnelere olan bağımlılığını anımsatır...
"...Hazzın verdiği mutluluk, sıkıntılardan daha
güçlüdür ancak sıkıntılar sorun çıkarabilir,
hayvan ve insan arasındaki boşluk, açıklık da
burada yatar..." ⁽¹³⁾. Gereksinim acısı,
bağlantısız varlığa haz özgürlüğünün sınırlı
olduğunu anımsatır. Böylece çözümleme,
ekonomik varoluş zorunluluğuna uzanır. Ekonomik
varoluş, gelecek gereksinimlerin belirsizliklerinin
üstesinden gelebilmek için emeği ve sahip olmayı
şart koşar. Ve bu, bir eve yerleşerek, bir yerde
ikamet ederek olanaklı olabilir. Bir geri çekilme
ve bir sığınılan yer olarak ev, çalışma yorgunluğunun
atıldığı özel bir alandır. Bağlantısız varlık,
gereksinimlerine uygun dünya nimetleriyle birlikte
yaşamını sürdürür. Ancak Lévinas'a göre, bu biçimde
yaşamını sürdürmek aynı zamanda insani bir
karşılaşmayla tanışıklığı ve içtenliği de beraberinde
getirir. Bu, evde içten karşılaşma, şefkat ve
samimiyet olarak ortaya çıkar. Bir karşılaşmadan
çok, bir kabul etme ve hazzın paylaşımıdır. Ama emek
ve sahip olma kendine yeterli bencilliğin bir parçası
olmayı sürdürür...Ben-olmayı tüketirken, başka
olarak maddenin direnişini kırarım ancak sahip
olduğum

bir nesneyi eve koyarken bile bu nesneyi benim
bir nesnem olarak, bencil varoluşumun bir parçası
olarak tanımlarım...Dünya nimetlerinden haz alan,
bu hazı güvenceye almak için çalışan, evin sükunetinde
dinlenen ama yine de bencil bir varoluşa sıkışıp kalmış
olan bağlantısız ben'in birincil yalnızlığı... Maddesel
varoluş yalnızlığı, arzu, emek, sahiplenme, tüketme
ve yeni bir arzu çemberidir... Lévinas'a göre bu
yalnızlık bir sorundur...Yalnız varlık kendine bir
yüktür; kendisiyle meşguldür, kendine sorumludur...
Bu kendine bağlanmışlıktan tek kurtuluş yolu,yüz
yüze ilişkiyle, öteki'yle olan bağlantıdır. Öteki'yle
yüz yüze ilişki, bilinemez bir gizem, yakalayamadığım,
tüketemediğim ya da sahip olamadığım bir şeydir;
böylece yalnızlığım kırılır... Bu öteki benim tanıdık
dünyama ait değildir; ve evimi paylaşmaz. Benim naif
hazzımı ve sahip olduklarımı yalnız çıkarır. Bu
yalancı çıkarma dilde kendini gösterir. Öteki,
benimle konuşarak, yalnız varoluşumu bölerek kapalı
yalnızlık çemberimi kırar... Dil, tamamen bana ait
bir dünyayı genel bir dünyaya, içinde şeylerin bir
isim aldığı bir dünyaya dönüştürür. Dil yoluyla
paylaşılan bir dünyanın inşa edilmesi bu yüz yüze
ilişkinin tek ürünü değildir. Yalnızca öteki'ne
yaklaşarak, öteki'nin çağrısını dikkate alarak
kendimin bilincine varabilirim; öteki'ne bağlı olan
kendimin bilinci...Öteki'nin çağrısı ben'i bencil
yalnızlığımın dışına çıkarır, aşkınlık arzusu uyandırır
ve sorumluluğumun yolunu açar... Ve bu etik bir
ilişkidir. Yüz, sahiplenilmeye direnir, hazza ve bilgiye,
öldürme gücüne karşı koyar. Yüz,etik bir direnç
gösterir (öldürmeyeceksin). Bu yönüyle etik, siyasete in-

(12) Emmanuel Lévinas. *Totality and Infinity*, s.134.

(13) Aynı., s.149.

(9) Emmanuel Lévinas. *Totalité et Infini (The Hague: Nijhoff, 1961; çev. Alphonso Lingis, Totality and Infinity (Pittsburgh: Duquesne University Press, 1969)*

(10) Pera Peras Poros. *(İlhamlılar: Ferda Keskin-Önay Sözer), YKY, İstanbul, 1999, s.45-49.*

(11) Aynı., s.66.

dirgenemez. Etik sorumluluk, siyasal düzenin güvencesine ya da toplumsal anlaşmalara bağlı olamaz. İnsan toplumu dille, birbiriyle konuşmayla oluşur ve bu da sorumluluğu ve farklılığa saygıyı içerir. İnsan toplumunu oluşturmak için hiçbir toplumsal anlaşma zorunlu değildir. Ancak yüz yüze ilişkide ortaya çıkacak sonsuz sorumlulukların dağıtımını ve eşitliği gerçekleştirmek için toplumsal ve siyasal kurumlar gereklidir....Kurumlarıyla, evrensel formlar ve yasalarıyla 'toplumsal olan', insanlararası savaşların sonuçlarının sınırlandırılmasından ya da 'insan insanın kurdu' ilkesinin sınırlandırılmasından değil, insanın insanla olan etik ilişkisinde kendini açan 'sonsuz'un sınırlandırılmasından kaynaklanır⁽¹⁴⁾. Bu ise, siyasetin üstünde etik bir düzenlemeyi beraberinde getirir. Etik sorumluluk, kendini koruma, kendini düşünme, çatışma ve yarışma ilişkilerine öncelik taşır. Toplum, kendi çıkarını düşünen ussal bireyler arasında örtük bir anlaşma olarak anlaşılabilir. İnsan toplumu, daha çok, en iyi biçimde insanların birbirleriyle yüz yüze ilişkiyi çoğaltarak inşa ettiği bir tür akrabalık olarak anlaşılabilir. Ve etik, bu anlamıyla politikaya indirgenemez. Sonsuz sorumluluk, herhangi bir toplumsal anlaşmaya ya da siyasal kurumlara bağlı değildir.

Lévinas'ın, batı düşünce tarihini 'etik ilişki'ye bağlama çabası bir çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir; sözgelimi, Yahudi düşüncesinin başkalık üzerindeki önceliğini belirlemeye

çalışıp çalışmadığı tartışmasında olduğu gibi⁽¹⁵⁾. Lévinas'a yöneltilen bir eleştiri çok fazla etik kalarak siyasal olduğudur. İsrail'in Sabra ve Şatila katliamlarındaki tutumu konusunda kendisiyle yapılan bir söyleşide şunları söyler; "...siyonist düşünce, kendi etik haklılığa sahip siyasi bir fikirdir. Siyonizm, kendisini yüzyıllardan bu yana dünyanın farklı yerlerinde cezadan muaf bir biçimde Yahudi kanı dökülmesini, Yahudilik durumunu belirleyen keyfiliği sona erdirecek bir yol ve politik çözüm olarak ifade ettiği müddetçe etik bir haklılığa sahiptir...Bugün İsrail'de yaşayanlar etik ve siyasetin karşı karşıya geleceği yeri işaretlemekte, sınırlarının nerede aranabileceğini göstermektedir. Etik, asla uzun bir süre, çürümüş ve bozulmuş bir siyasetin rahat vicdanı olmaz..."⁽¹⁶⁾.

Böyle bir savunma bir politikadır ama etik olarak zorunlu bir politika. Buradaki çelişki, etiğe göre politikanın kendi haklılığı olmasıdır. Lévinas'ın ileri sürdüğü etik, İsrail'in özel siyasal meselelerinin izlerini mi barındırıyor?⁽¹⁷⁾ Aslında Talmud yorumlarında siyasal görüşlerini açık bir biçimde ortaya koymaktadır⁽¹⁸⁾.

Sözlerimi şöyle bağlamak istiyorum; Lévinas'ta bir öznelliğin öteki'ne karşı duyarlılığı anlamında etik, üçüncü şahsın politik dünyasına girildiği anda biçim değiştirip ahlak haline geliyor. Ahlakal-siyasal düzen etik temelini terk ettiğinde faşizm veya totalitarizm dahil tüm yönetim biçimlerini kabullenmek

zorunda kalacaktır. Bazı durumlarda başkasına karşı etik sorumluluk adına, devletin siyasal düzenine karşı koymak gerekebilir. Başkasından çok kendimden talepte bulunmam gerekir. Bu bakımsızlık etiğin temelidir⁽¹⁹⁾. Başkası için bir norm ortaya koyduğumda demek istediğim; bana karşı erdemli ol, beni sev, bana çalış, bana hizmet et, vb. ama benden bir şey bekleme... Bir tür sömürü durumu...Çar'ın annesinin öyküsünde olduğu gibi; hastaneye gider ve ölmekte olan askere şöyle der; ülkeniz uğruna ölmekten dolayı çok mutlu olmalısınız...

Derrida, başka türlü düşünmeye bir çağrı yapıyor... Aklın, akıl-dışılığa dönüştüğü bir dönemden yeni bir akıl dönemine nasıl geçilebileceğini göstermeye çalışıyor...⁽²⁰⁾. Différance düşünce-siyle yeni bir sorumluluk anlayışını gündeme getiriyor...'Olanaklının düzeni' içinde kendini yazmakta olan saklı ve hayaletimsi geleceğin yazısını okuma sorumluluğu...Yeniden kimliklenme sorusuna vurgu yapıyor...Dikkatleri, kavramların yerlerinden edildiği durumlara çekiyor... Çünkü O'na göre gelmekte olan geleceğin 'saklı yazısı' buralarda yer alıyor...

(14) Cheryl L. Hughes. "The Primacy of Ethics: Hobbes and Lévinas", *Continental Philosophy Review*, 32: 79-94, 1994.

(15) Richard Beardsworth. *Derrida and the political*, Routledge, 1996, s.141.

(16) Emmanuel Lévinas. *Sonsuz Tanıklık*, (hazırlayanlar: Zeynep Direk, Erdem Gökyaran), Metis Yayınları, 2002, s.284-294.

(17) Charmine Coyle. "Otherwise than Guilt? Challenging Strands of Lévinas's Politics", *Parallax*, 2002, vol.8, no.3, 59-70.

(18) Emmanuel Lévinas. *Nine Talmudic Readings*, çev. Annette Aronowicz, (Bloomington (IN): Indiana University Press, 1990.

(19) Emmanuel Lévinas. *Sonsuz Tanıklık*, s.279-280.

(20) Tülin Akşin. "Avrupa Kültürünün Krizi ve Jacques Derrida", *Toplum Bilim, Jacques Derrida Özel Sayısı*, sayı: 10, Ağustos 1999, s.48.